

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури і мистецтв
Кафедра культурології**

**КУЛЬТУРА РОМІВ: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ
(СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ)**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: здобувач 4 курсу, 13-411 гр.
Спеціальності 034 Культурологія
Освітньо-професійної (наукової)
програми Культурологія
Саїтов Михайло Іванович

Керівник: професор Левченко М.Г.

Рецензент: кандидатка
мистецтвознавства, доцентка
Білик А. А.

Херсон – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	
РОЗДІЛ 1. З історії досліджуваного питання	
1.1. Теорії походження ромів.....	
1.2. Традиційний образ життя ромів.....	
РОЗДІЛ 2. Культура ромів	
2.1. Культура ромів у сучасному світі.....	
2.2. Особливості культурно-мистецьких процесів ромів України	
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вивчення культури різних народів дозволяє відкрити не дослідженні сторінки їх історичного минулого, аналізувати сучасний стан, вибудувати майбутнє. Особливо актуальна це стало в час політичних та економічних змін, які відбуваються в першу чергу в Європі та Україні. Ці процеси впливають на ріст етнічного самовираження та підйом на новий щабель питань національних меншин.

У дослідженні розглядаються проблеми розвитку культурних традицій ромів.

Роми – один з багатьох народів, які не мають власної території та державності тому проживають майже у всіх країнах світу. Ми відзначаємо, що у 20-х роках ХХІ ст. недостатньо дослідженні історія і культура ромів. Життя ромів змінюється впродовж історії людства, але негативний стереотип цього народу продовжує існувати і в наші дні, тому вивчення історичного минулого традиції побуту культури ромів має не тільки наукове і суспільне значення.

Дослідження актуальне для самих ромів, тим більше, що автор є за нацією Ром.

Робота актуальна для ромів, які цікавляться історією і культурою народу, а також для інших народів нашої держави, бо відомо, що не знаючи культуру інших народів. не навчившись поважати їх – дуже важко співіснувати та інтегрувати, що і визначило тему нашого в ромології наукового дослідження про ромську культуру мову історію тощо «Культура ромів: минуле і сучасність (соціокультурний аспект)».

Останні 20 років відбуваються позитивні зміни з'являються кафедри ромології і відбувається фінансування досліджень про ромів, але загальна кількість публікацій незначна. Багато наукових питань

ромології залишаються в стадії розробки, тому кожна публікація в цій стає об'єктом уваги для України. Публікації з цієї теми є науковим «голодом».

Ромська мова і культура найкраще збереглася в країнах Східної Європи та Балканах. В Україні на території якої проживають декілька ромських етнічних груп також можна зібрати цікавий, реальний матеріал з культури ромів.

Серед дослідників, які займались ромським питанням ми можемо відзначити: Р.Джуріч, Цветков Г.М., Мамаєв М.І., Іваненко Ю.М.

Н.Зіневич відзначає «у 2007р. було організовано конференцію «Роми України із минулого в майбутнє», на якій були присутні закордонні та вітчизняні науковці, які займалися ромською тематикою. Також, у ній взяли участь роми з різних регіонів України, де головними темами були питання освіти збереження ромської мови, культури тощо»[5].

З 2015 року в Україні запрацювало ромське радіо, де Однією із популярних програм була рубрика «Спростовуємо стереоти про ромів».

У 2015 році створено Європейський Ромський інститут культури і мистецтв, цифрова дослідницька платформа Ром-архів (Німеччина), Ромський інститут імені Папуші (Польща).

Об'єктом дослідження в останні роки стала культура ромських гуртів, які мешкають в Україні: русска рома, українських ромів-сервів і валахів, кримських ромів, ловарів тощо.

Олексій Данилкін дослідник романського походження зібрав колекцію ромської культури яка зберігається у Білоцерківському краєзнавчому музеї.

Мирослав Горват досліджує ромів Закарпаття.

Земфіра Кондур цікавиться питаннями гендера та методикою викладання ромської мови .

Мета дослідження. Метою нашої роботи є особливості ромської культури.

Завдання дослідження:

1. вивчити теорії походження ромів;
2. дослідити особливості традиційного образу життя ромів;
3. проаналізувати культурні процеси ромів в світовій культурі;
4. дослідити культурно мистецькі процеси ромів України;

Об'єкт дослідження: об'єктом даного дослідження є культурний феномен ромів.

Предмет дослідження: предметом дослідження є історичні та соціально-культурні процеси становлення, розвитку та розповсюдження культурного феномену ромів.

Практичне значення роботи.

Матеріали роботи можуть бути корисні для досліджень в галузі культури, культурології, теорії та практиці міжкультурних комунікацій, для усвідомлення шляхів і методів дослідження в галузі генезису ромської культури.

Матеріали роботи можна використовувати у процесі вивчення культурології, історії мистецтв тощо.

Методи дослідження: робота є міждисциплінарним дослідженням, тому ми використовували методи, які застосовуються у культурології, історії та мистецтвознавства, серед них історико-типологічний, історичний методи культурологічної інтерпретації тощо.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

З ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖУВАНОГО ПИТАННЯ

1.1. Теорії походження ромів

Цигани, лахоя, крими, синті, кале, мануш – майже всі слова, якими називають, таку відому та таку близьку і в той же час далеку, таку відкрити і у той же час закрити національну меншину, як роми.

У всіх сформувався певний архетип завдяки радянським фільмам та літературним згадкам, що це кочовий народ, який має свою оригінальність, культуру, звички та таланти з усіма своїми проявами як позитивними, так і негативними. Так, як достовірних свідчень початку існування ромського народу не існує, через те, що мало хто з представників має освіту хоча б так званого «шкільного рівня».

Існує декілька теорій походження ромів з якими ми хочемо ознайомитись:

перша теорія – пов'язана з Єгиптом, саме тому й походить назва, якою ромів називають у Європі – Gypsies (з англ. *Єгиптяни*)), розберемося чому так.

На Балканському півострові займалися промислом вихідці з Єгипту, які почали там мешкати після того, як Єгипет завоювали араби.

За ще однією теорією говорить так, «що відомий полководець Олександр Македонський, коли 332 р. до н.е. завоював Єгипет, він побачив там народ, який вирізнявся від інших корінних мешканців, своїм самотнім способом життя, співав, танцював, володів технологією обробітку металу, магією (як відомо, то О. Македонський часто звертався за допомогою до різного рода віщунів та ін.), то він забрав його з собою» [1].

Саме з цього й починається розселення ромів по всій території земної кулі.

Теорія єгипетського походження була однією з перших, вона виникла ще в XV столітті. Причому перші роми, що прибули в Європу, самі, поширювали ці легенди. Ця версія підтримувалася англійськими ученими, що стверджували, що цигани по дорозі в Європу побували в країні пірамід, де і придбали свої безмежні знання і уміння в області спритності рук, ворожіння і астрології. Ця версія підтримувалася англійськими ученими, які стверджували, що роми по дорозі в Європу побували в країні пірамід, де і придбали свої безмежні знання і уміння в області спритності рук, ворожіння і астрології.

Також одним з чинників даної теорії, на нашу думку є похоронний звичай, про який ми розповімо детальніше у підрозділі 1.2.

Існує ще теорія, яка говорить, що роми це вихідці з Риму, саме з відти й самоназва європейських ромів «Рома». Ця теорія бере свій початок у румунів, через те, що «там мешкає за офіційними даними 3%, неофіційним – 11 %, але зробивши невеликий аналіз, базуючись на відкритих даних, ми дійшли висновку, що дана теорія немає ніякого історичного підґрунтя. На території сучасної Румунії існувало плем'я даків, яке з перемінним успіхом оборонялось від римської імперії, аж до II ст. н.е. Після поразки, Дакія стала римською провінцією на 170 років, але після аналізу крові та ДНК, подібності не виявилось, хоча це нікому не заважає, адже у гімні Румунії говориться, що у їх жилах тече римська кров.

Найбільш відомішою і науково підтвердженою, є теорія, індійського походження. Про неї трохи докладніше.

Ми вважаємо, що ця теорія виникла у зв'язку з тим, що є явна схожість традиційного жіночого костюму, а точніше зі стилем з пату-павадай, який характерний для Південного регіону Індії. До цього всього

додається заборона вживання свинини; ковальське ремесло; навички дресировки та приручення тварин; музичне мистецтво.

Наприкінці XVIII ст. на основі лінгвістичних даних вдалося встановити індійське походження ромів.

З того часу лінгвісти підтверджують висновки цих перших вчених-дослідників: за граматичним та словниковим складом циганська мова близька до санскриту та таких сучасних мов, як кашмірі, хінді, гуджараті, маратхи та непали.

Але невідомим лишалася точна локалізація перших вихідців, тому у 2012 році «вчені з Роттердаму порівняли геноми людей з 13 відокремлених ромських груп, які проживають у Європі. Дослідники зібрали ДНК 206 представників цієї групи та розшифрували їх геноми. Потім вони порівняли ці геноми з ДНК 5 тис. народів, які мешкають за межами Європи. Генетичний аналіз показав: батьківщиною ромів є північно-західні індійські штати Гуджарат, Раджастан та Кашмір.» [12, с. 6], дослідники говорять, що й зараз на цій території мешкає народ, який нікого не впускає у свою буденність та дотримується своєї культури.

Не дивлячись на те, що народ не має своєї власної території, та піддається певним асигнаціям, не маючи власного письма, втрачаючи знання, він все одно цікавий для нас своїм територіальним походженням, адже інколи саме це пояснює причинно-наслідковий зв'язок та традиційний образ життя.

1.2. Традиційний образ життя ромів

Одним з елементів пізнання та вивчення нації – є дослідження та аналіз способу життя, адже саме так можна спробувати зрозуміти «внутрішній світ» даної етнічної спільноти.

Народження. Поява дитини у сім'ї є особливою подією так само як і в українців, вона забезпечує продовження сімейної лінії і додає родині більшої пошани. Багатодітність притаманна ромам, хоча й не всім. У сучасному світі сім'ї мають зазвичай по одному двоє інколи троє дітей. Більшість народжує дітей з метою отримання державних дотацій так званих «дитячих», але це вже зовсім інша історія.

З моменту оприлюднення щасливої новини, що родина чекає на немовля неписані правила вимагають їх до дотримання. Більшість правил засновані на Вірі в те, що жінка виступає «не чистою» під час вагітності та впродовж усього післяпологового періоду, аж до хрещення дитини.

Коли жінка дізнається що вона вагітна вона повідомляє про це свого чоловіка та рідним, переважно сестрам, матері та свекрусі. У період вагітності, чоловік перебирає на себе більшість домашньої роботи, щоб жінка спокійно виношувала немовля.

Осілі роми, зазвичай народжують у лікарнях, табірні переважно також народжують у лікарнях, але є винятки коли вони народжують у таборі, кочові роми зазвичай пологи приймають самостійно. Якщо вирішено пологи приймати самостійно, то їх приймають більш досвідчені жінки які вже є матерями, або повитухи.

«Після пологів у деяких групах спостерігається традиція прийняття дитини батьком схожа на римську, тобто дитину пеленають, кладуть перед батьком і батько якщо признає дитину то має підняти її на руки і пов'язати червону стрічку навколо шиї» [10].

Є такі етнічні групи, що пеленають дитину після народження одразу в речі батька, така традиція дещо перекликається з хрещенням, адже у кримських ромів під час хрещення батько залишає свою сорочку або верхній одяг, у якому він хрестив дитину в подарунок похреснику чи похресниці.

У деяких групах молоду маму не має бачити ніхто крім чоловіка до моменту хрещення дитини, поки не відновлюється організм матері та «зміцнішає» дитина – це триває приблизно до 40 днів, ця традиція дещо перекликається з українськими традиціями. « В Україні жінка не мала права виходити на вулицю та щоб ніхто не заходив до будинку окрім чоловіка до 40 днів, окрім повитухи, яка читала молитви та окурювала породіллю травами та оберегами» [10].

Хрестини. Хрестини зазвичай відбуваються як і в українців за давніми традиціями на 40 день після народження, або на першу річницю. Наприклад у кримських ромів, хрещений з хрещеною передають дитину через відкриту шибку (вона в будинку, він на вулиці) тричі, при цьому дитина через низ сорочки дістається через верхній отвір тканини.

Відбувається постриг хрещеними, а потім дитина обсипається монетами та солодощами. Зазвичай є традиція називати дитину двома іменами: перше для широкого загалу, наприклад Михайло, а друге ім'я виключно ромське, наприклад Мусій, яким його називатимуть у ромській спільноті, а Михайло – для широкого загалу.

Відповідальність за виховання дитини несуть рівноцінно як батько так і мати але якщо в родині дівчинка то навчати усьому жіночому а саме господарювати, як вести себе з чоловіком – має мати, а коли в родині хлопець батько має навчати хлопця бути справжнім чоловіком, тобто як забезпечувати родину, любити матір, батька. Рівноцінним для обох статей є повага до батьків, роду, старших братів та сестер.

Навчання. Осілі роми переважно віддають своїх дітей на навчання до школи, якщо що вони не дискредитуються владою міста, селища, де вони проживають, але на жаль не всі діти навчаються, так як з дитинства дітям надається можливість вибору, то більша частка не вчиться за власними вибором.

Зараз більшість сучасної молоді отримує знання на рівні середньої школи, тобто 9 класів, далі навчаються у технікумах, коледжах з

подальшим працевлаштуванням. Перевага надається технічним професіям, тобто тим «які приносять живі гроші», як кажуть роми. Що стосується дівчат, то ситуація навіть у 21 ст. залежить вже від батьків, тобто вони навчаються також у школі, допоки їх не видадуть заміж, а от профільна освіта не завжди їм доступна, хоча трапляються випадки, коли у батьків вистачає сили волі та витримки, щоб не віддати дівчину заміж і вона вчиться у коледжі, технікумі та університеті. Чому згадали про силу волі та витримку? Тому, що в основному за старим звичаєм, дівчина до 16-18 років має бути заміжня, а якщо ні, то це ганьба і осуд батькам, що ніхто у них не засватав дівчину і їй, що сидить у дівках.

Весілля. Цікаве дійство може побачити той, хто вперше побував на ромському весіллі. Вони зазвичай повні захоплюючих танців пісень оригінальних обрядів які пройшли крізь сторіччя. Роми гуляють на всі гроші, ніколи не шкодуючи, а якщо не вистачало – займали у родичів чи знайомих. Організація весілля зазвичай за давніми традиціями займалися батьки нареченого, зараз же ж у зв'язку з фінансовим становищем батьки намагаються порівну взяти на себе фінансові витрати.

Заручини. «У деяких ромів цей обряд проходив задовго до того, коли діти могли самостійно вирішити, що вони одружуються одне на одному, часто бувало так, що різнокровні діти росли одне біля одного і потім влаштовували весілля.» [1]. Поняття ” одружуватись самостійно” за давніми традиціями прирівнюють до нуля, адже батьки самі обирали наречену для сина. Взагалі заручини у ромів дещо схожі з заручинами в українців, а схожі вони тим що також виконуються пісні, танці, йдуть свати (про них пізніше), які вигукують, щось на зразок «У вас куниця – красна дівиця, а у нас бравий мисливець її вполювати хоче!», «У вас товар, у нас покупець!» і т.д.

Основним елементом заручин у є невеликий круглий стіл, який несе неодружений молодик. На столі знаходяться напої, наїдки та

головним елементом якого були так звані шишки та коровай на який зверху покладено гарну хустину з дукатами.

Під час заручин домовляється один представник з чоловічої сторони та один представник жіночої сторони, де можуть бути старші брати дядьки хрещені, у жодному випадку за стіл так званих «переговорів», не сідала жінка.

Майбутній чоловік має заплатити так званий калим за жінку.

Всі розмови, які відбуваються за столом супроводжуються усілякими жартами та примовками.

Якщо сторони дійшли до згоди, то відбувається дещо дивне, а для декого шокуючи.

Хтось з чоловіків каже ромською, щоб ламали хліб і всі починають кидатися до невеличкого сполу за яким сиділи і починають тягнути все з нього найціннішим вважається хустина, яка може залишитися або у хлопця, або у дівчин, які є не одружені, вона може вважатися реліквією, яка передавалася у спадок.

Весілля. Давні звичаї забороняли сидати чоловікам та жінкам за одним столом, тобто під час усього весілля наречений сидить з чоловіками окремо, а наречена з дівчатами та жінками.

У кримських ромів дещо інший устрій посадки на весіллі та його проведення.

В основному заручини та весілля останні десятиліття відбуваються в один день, так зручніше та економніше у плані фінансів.

Перед початком весілля молодята зустрічають гостей разом з батьками, кожного з гостя оголошують, переважно оголошують чоловіка інколи й жінку з родиною, вони по черзі підходять поздоровляють подружжя і танцюю з ними невеличкий проміжок часу.

Після того, коли всі запрошенні зайняли своє місце за столом, починається частування, яка супроводжується піснями танцями та тостами.

Далі починають дарувати подарунки молодому подружжю.

Подружжя сидить одне біля одного, але вони впродовж весілля не мають права говорити одне з одним, нареченому взагалі заборонялося говорити, поки не буде так званого обряду «розв'язання язика» - це коли теща та теща привселюдно кажуть, що вони розв'язують язика зятю, це підкріплюється якимось цінним подарунком. Лише після цього зять може говорити з тестем, тещею, нареченою та людьми на весіллі.

На весіллі присутні традиції викрадення нареченої з метою викупу, але без пиття горілки з туфлі.

Далі ближче до ночі подружжя йде на так званий ритуал «повалення нареченої», простіше кажучи у молодят перша шлюбна ніч. Але не все так просто, як здається.

Наречену готують до обряду по представниці від чоловіка та нареченої, це можуть бути тітки старші сестри або хрещені.

Після шлюбної ночі наречена показує постіль, яка має засвідчити її цнотливість. Якщо все добре, то простирadlo прикрашається пелюстками квітів, квітами та відноситься на весілля і показується всім присутнім, де всі проголошують тости за наречену, за її «чистоту», свати поздоровляють одне одного і весілля продовжується далі до декількох днів, але якщо виявилось, що дівчина мала сексуальний контакт до ритуалу, а батьки дали запоруку, що вона цнотлива – весілля далі може бути перерване назавжди і родина нареченої зазнає ГАНЬБИ, у деяких випадках все може закінчитися бійкою, а інколи й зовсім трагічно, як для батьків так і для їх доньки.

Сімейний устрій патріархат з усіма «витікаючими», де жінка в усьому кориться чоловіку, всі буденні турботи падають на її плечі, а чоловік в свою чергу піклується про зарібок грошей для сім'ї, але в більш сучасних родинах чоловік «голова», а жінка «шия».

Похорони. Раніше роми просто закопували своїх покійників у степу, але пізніше вони вирішили, що просто так зникнути прах їх

родичів не може, тому стали ховати їх у могилу, яку викладали цеглою, галькою, бутом, у цьому є деяка схожість з єгиптянами на кашталт гробниць.

Коли людина знала що вона помре, а точніше відчувала і вона залишалась окремо від інших, адже за старими традиціями та віруванням речі до яких вона торкнеться вважатимуться нечистими, тобто користуватися ними буде не можна. Ті речі, які він використовував кладуть разом з ним після кончини під тим приводом, щоб було для загробного життя. Для того, щоб похизуватися перед іншими своїм фінансовим становищем, родичі померлого клали до могили найдорожчі речі разом з покійним, якими він взагалі не користувався, а були куплені для цієї мети.

Роми вважали, що «померти в своєму ліжку це поганий знак, адже в цьому випадку ліжка таємне нечистим, його не можна використовувати» [12].

Також існує традиція того, що речі покійного віддають всім родичам, звичайно не ті в яких покійний вмер, але якими він користувався до своєї смерті, інколи, речі віддавалися нужденним не ромам, остання практикується й зараз.

Розтин тіла заборонено, хоча у сучасному світі інколи приходиться переступати через свої принципи, і дозволити щоб правоохоронці встановили причині смерті, але це за крайньої необхідності.

Похорон це процес тривалий, тіло покійного не проводжають в останню путь до третього дня після смерті.

Ховають у найкращому одязі покійника, але, якщо помер молодий хлопець то його одягають, як нареченого на весілля, а якщо дівчина - у весільну сукню.

У багатьох регіонах країни похорони проходять пишно.

На поминки готують особливу страву яка називається галва, (це суміш борошна, рафінованої олії, вершкового масла, цукру та родзинок), яка подається на смаженому у великій кількості олії коржі з дріжджового тіста (катламада).

Також у м'ясному бульйоні готуються кашек-борекя (пельмені) з баранячим м'ясом, якого жертовно ріжуть на світанку перед погребінням, зазвичай одного-двох, годинного перед Богом, інший - померлому; смажаться янтики - це щось схоже на пиріжки з м'ясом, які заліплюються особливим способом, схожим на той, як ліплять вареники у Черкаській обл.; подається у невеликій кількості рисова каша, яка схожа на поминальну кутю Українців, але у цій рис готується на м'ясному бульйоні і додаються родзинки; подається варене м'ясо на катламаді; м'ясні, фруктові овочеві нарізки; солодощі; хліб; алкоголь – почав з'являтися останні 30-40 років, до цього його на столі не було.

Могила викопується особливим способом, нагадуючи перевернуту літеру Г, покійного на щиті з килимом кладуть в утворену нішу, головою в іншу сторону, не так, як у православних, з його речами, яка закривається лядою (ще одним щитом) і забивається 3 стовпчиками, речі які не помістилися в нішу, кладуться до могили і засипаються разом з покійним.

Взагалі похорони у ромів для не ромів, можуть здатися помпезнішими за весілля, бо деколи поминки тривають два три дні, які вже не схожі на скорботне видовище. «Деякі представники цього народу роблять поминки ще й на 9-й день, і на 40-й а , деякі - ні.» [4].

Традиційний образ життя ромів досить колоритний завдяки тому, що у більшості випадків перекликається з тими чи іншими країнами, у яких мешкали предки, адже люди намагалися унаслідувати якнайкраще з того, що їм самим подобалося, але при цьому залишаються деякі унікальні, які залишилися й до сьогодні.

РОЗДІЛ 2

КУЛЬТУРА РОМІВ

2.1. Культура ромів у сучасному світі

Культура ромів дуже різноманітна і багата. Це пов'язано з широким поширенням їх по світу, насиченою, хоча і короткою, історією і складністю етнічного складу цієї нетериторіальної нації.

«Фольклор ромів досить різноманітний, це завдяки впливу оточуючого фольклору, але не зважаючи на це він не втратив своєї унікальності» [1].

Для ромів різних країн характерний нерівномірний розвиток в галузі високої культури. Так, більшість ромських художників — уродженці «Угорщини (Тиберій Йонаш), найбільш розвинена музична культура у ромів Росії, Угорщини, Румунії, Іспанії, Балканських країн (М.Силченко, Дж. Ілієв, Р. Вуд, Ж.Мигаль), ромська література на даний момент більше розвинена на території Чехії, Словаччини, України і Росії (Сея Стойка, Йоган Хорват, Вальдемар Калінін, Вейло Бальтазар), акторське мистецтво — в Росії і Україні (Петро Русаєнко, І.Крикунов)»[7]. Пісенний фольклор настільки грандіозний за обсягом, що неможливо охопити його повністю.

До ромського літературного фольклору відносяться міфи, які пов'язані з релігією, так і не мають до неї відношення, байки, дбайливо зберігаються сімейні перекази прислів'я, приказки та казки.

З казок найпоширеніші "страшилки". Через образи упирів і мерців, що ожили, оповідачі звертаються до народної творчості предків-індусів. Часто в казках з'являються знайомі будь-якій слов'янській людині лісовики і домовики, як наприклад:

«*Вешитко* – у фольклорі ромів лісовик у вигляді низенького сивого старого, наділеного при цьому неймовірною силою і здатністю збільшуватися у розмірі.

Мелало – страшний демон у вигляді двоголового птаха, який насилає на людей сказ й тим самим штовхає на усілякі злочини.

Лолмішо – страшний демон у образі чумної червоної миші, яка вчиняє людям шкіряні хвороби [15].

Не всі історії вінчає хепі-енд: сумні казки дуже поширені і популярні. Деякі історії призначені для навчання дітей, в ігровій формі вони розповідають про те, що добре, а що погано, пояснюють, як варто жити і чого не слід робити.

Вкрай популярні філософські пісні-роздуми про те, чим живуть роми, про їхню культуру і дух. Багато співають про кохання, також часто виконують шансон. Пісні, що виконуються під час танцю, рідко несуть якесь смислове навантаження, зазвичай вони нагадують частівки.

Ромські танці. Танці ромів, ґрунтуючись на манері виконання, можна розділити на салонні, вуличні, сценічні, табірні - усі вони дуже цікаві.

«*Табірну манеру* відрізняють різноманітність рухів і несистемність. Основна мета - демонстрація перед одноплемінниками певного рівня віртуозності. Такий танець виконується у близькому колі: на дискотеках, сімейних святах і удома.

Сценічна манера в першу чергу розрахована на театральне, а також естрадне виконання і видовищність. Виконується артистами.

Салонний танець є варіацією попереднього в умовах відсутності сцени і порівняно невеликого замкнутого простору. Виконується артистами вдома або в ресторанах.

Вулична манера є попередницею сценічною. Зараз так називається імпровізація, що поєднує елементи табірної і салонної видів. Виконавець в даному випадку вибирає оптимальні рухи, враховуючи

обстановку, що склалася : кількість глядачів, відстань до них, доступний простір, особливості вуличного покриття.» [9, с. 35].

Також за видами, танці поділяються:

«*Російські* – танці цього виду мають своєю особливістю композицію. Вона може бути відсутня в таборівій манері. Передбачається поступове наростання темпу - спочатку він дуже повільний, в кінці енергійний і швидкий.» [17].

Особливу увагу такий танець приділяє складній грі ніг. У чоловічому варіанті характерним рухом є ритмічне, швидке обхлопування себе. У жіночому - бій плечима та виразні граціозні рухи рук.

У багатьох елементах простежується досі російське коріння. Знамениті танцюристи із Росії: Ганга Баталова, Земфіра Перлина, Ляля Чорна, Борис Санкін.

«*Балканський* – такі парні танці ромів не контактні. Вони виконуються за значної відстані між партнерами. Під час такого танцю люди міняються подекуди кілька разів. Вони ніби проходять коло.

Румунські роми в танці передбачають поворот жінки навколо на місці. З рухів застосовуються клацання пальцями, чечітка, гра ніг. Для чоловіків характерні «хлопавки».

Танець живота – цей вид творчості для заробітку виконують роми в Туреччині та на Балканах. Їхні танці дещо різкіші та простіші за звичайне східне мистецтво. У балканських рої також присутні виразна гра рук, клацання пальців і типові рухи ніг.

Турецькі представники народу, що цікавить нас, виконують кілька особливих видів танців, серед яких: кючок, сулу, куле, чифтетеллі, роман хаваси. Їх творчість часто включає акробатичні трюки, а також маленькі пантоміми на романтичні або побутові теми.» [12].

За характером такий танець завзятий і кокетливий. Тут також є тремтіння плечима. Можливі також варіанти з покривалом, шаллю або

шарф. У такого танцю живота біля мусульманських країн існує своя чоловіча партія. Вона агресивніша.

«Танці ромів своєю рисою мають сольність. Цей народ не виконує подібну творчість колективно чи парами. У чоловічому варіанті, стрімкому, маневреному і швидкому, танцюрист ритм відбиває підборами, супроводжуючи це ударами долонь об підшви, гомілки та стегна.

Манера жінки менш незграбна, вона більш плавна і м'яка. Танцівниця майже на місці дробить ногами. Вона трохи рухається убік і вперед. Стан при цьому знаходиться у вертикальному положенні.» [15].

Танцівниці звертають увагу насамперед на гру пальців та долонь, збираючи їх, розправляючи та створюючи різні фігури з них. Все це знайоме за індійськими статуетками.

Одна з фігур танцю жінок така: у міру зростання темпу мелодії переміщення рук стають швидшими, поки в момент кульмінації не опадають вниз і не зупиняються. При цьому плечі танцівниці тремтять як в екстазі.

Танці циган мадьяр відрізняється багатими рухами, експресивною чоловічою партією, а також маловиразною жалюгідною жіночою. Даний вид творчості складається з бавовни, клацання пальцями, а також гри ніг.

Роми, які досягли значного успіху в хореографічному мистецтві: Х.Кортес, родина Жемчужних, Кармен Аймайя та ін.

Культура ромів у сучасному світі своєї популярності досягла у ХХст., ми гадаємо, що причиною цього був післявоєнний період, де активно впроваджувалась популяризація національних меншин, щоб мінімізувати міжкультурні конфлікти, а особливо конфлікти стосовно свого вкладу у перемогу у II Світовій війні. На кожній території, де вони мешкають існують свої культурно-мистецькі особливості.

2.2. Особливості культурно-мистецьких процесів ромів України

Ромська діаспора за останнім переписом нараховує близько 47 587 осіб (за не офіційними даними 200-300 тис.), яка розташована по всій території України.

Враховуючи дані цифри, ми вважаємо, що народ, який проживає на території, має ідентичні права, які підтримуються «міжнародними зобов'язаннями країни, де знаходяться національні меншини, а саме підтримувати їх процеси та інтегрувати в суспільство з метою мінімізації міжкультурних конфліктів» [10].

Враховуючи те, що дана нація впродовж усього свого життя піддавалася і піддається стереотипним репресіям, в Україні почали створюватися організації, які допомагають ромам тим чи іншим способом. Зважаючи на вище сказане, ми вирішили розглянути деякі популярні організації та їх програми, серед них ГО «**MART**», яка у рамках Всеукраїнської освітньої програми «Розуміємо права людини» – «Школа для молодих активістів ромських громад», за підтримки **Міжнародного фонду «Відродження»**, здійснила один унікальний та цікавий проект, «який став частиною довгострокової ініціативи, що спрямована на посилення інтеграційних процесів ромської громади, шляхом розвитку їх громадянської активності та інтеграції до загального правозахисного руху в Україні.» [3].

Перший етап складався з семиденного тренінгу, для молодих ромських активістів.

Наступний етап полягав у проекті та створенні центрів для роботи з ромськими батьками та власне створення їх к чотирьох регіонах, де найбільша чисельність ромського населення, а саме Закарпатський, Одеський, Черкаський та Волинський, де основна суть роботи заключалася в тому, що «освіту дітей треба починати саме з

просвітницької роботи з батьками» [3]. До своєї роботи центри залучають волонтерів, які мають досвід роботи з дошкільнятами, представників місцевого самоврядування, викладачів шкіл та ВУЗів.

Наразі, центри функціонують і стабільно допомагають усім оточуючим. Аналізуючи роботу ГО «MART» заснованих ними центрів, ми бачимо, що й досі у XXI ст. вагомий вплив більш домінуючого суспільства відчувається фразі «самі винні – не хочуть вчитися», йде на нівець завдяки такому ГО, який базується на освітньому процесі, який вкрай важливий для ромів, адже зазвичай навчання, яке діти отримують переважно направлене на більш прикладну діяльність, а саме : ковальство, бондарство, діжкарство та ін..

Наступним ми розглядаємо – ВГО **«Центр об'єднання та захисту ромських прав»**.

«Центр об'єднання та захисту ромських прав - всеукраїнська громадська організація, що об'єднує в своїх лавах представників ромської національності, націлених на відродження власної культури, мови, захист своїх прав, як представників національної меншини» [6]. «Основна мета організації полягає у «легалізації ром, що полягає в сприянні виробленню (чи покращенню) та реалізації державної політики у сфері поліпшення становища ромської громади в Україні; а також інтеграція рома, що полягає у соціально-економічному та культурно-духовному відродженні народу рома в Україні, створенні умов для існування рівних можливостей народу рома в реалізації їх громадянських прав на житло, працю, охорону здоров'я, освіту, створення системи інформування ромів про обсяг їх прав та способи їх реалізації та захисту.» [7]. Центр намагається проводити багато програм, постійною є програма «Інформ Рома», у якій моніториться стан побутових та соціальних проблем ромів по всій території України, контроль виплат жертвам голокосту та їх спадкоємцям, створенні рівних умов праці та співіснування, правова та юридична підтримка.

До здобутків центру можна віднести приєднання до лав Європейського форуму ромів-мандрівників Європи, створення молодіжної групи «Романо чячіпе», завдяки останній в Україні почалося об'єднання молоді, задля вивчення їх потреб та визначення способу їх рішення.

ГО «Ром-Арт «Школа мистецтв»»

«Діяльність організації має суспільний характер. Метою та завданням Громадської організації «РОМ –АРТ «Школа мистецтв» є задоволення суспільних, економічних, соціальних та культурних інтересів ромської національної меншини Закарпаття, зміцнення культурних зв'язків, розвиток та популяризація різних видів народного мистецтва ромів краю в Україні та за кордоном.

Для реалізації зазначеної мети організація здійснює наступні заходи: забезпечує художньо-естетичний розвиток дітей ромської національної меншини дошкільного та шкільного віку, організовує для них дозвілля та відпочинок, проводить роботу щодо підтримки талановитої творчої молоді із числа ромських дітей, сприяє охороні й збереженню культурної спадщини, місць поховання ромів, пам'яток історії й культури Закарпаття, популяризує й розвиває мистецтво як форму організації дозвілля.

Організація проводить роботу серед ромської молоді щодо сприяння розвитку серед них фізкультури і спорту, пропагує здоровий спосіб життя, бере участь у наданні правової допомоги населенню краю та здійсненню соціального догляду за хворими та самотніми людьми похилого віку, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують соціальної підтримки та піклування.» [7].

ГО «Лачо дром» м. Запоріжжя.

У 2018-2020 рр. організація ряд творчих виставок, де були представлені роботи ромських дітей, у тому числі учнів інших

художників, які працюють з ромськими дітками у м. Мукачево до Міжнародного дня ромів.

В основному базується на правовій допомозі, зараз у стані війни займається гуманітарною допомогою нужденним ромам та ромам-переселенцям з тимчасово окупованих територій.

Міжнародна громадська організація ромів «Кетане», Центр з підтримки ромів м. Херсон.

Центр надає юридичні консультації ромам, допомагає в отриманні ідентифікаційних документів, допомагає вирішенню у відносинах з правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування та ін.

Задля інформування про своє існування та надання допомоги, представники центру організують поїздки по області.

Завдяки зусиллям центру з метою встановлення та налагодження зв'язку між романською спільнотою та українською, було створено виставу «Неймовірні пригоди дівчинки Ради», у міському театрі ляльок. Як зазначив Ю.Іваненко (голова Міжнародної громадської організації ромів Кетане): ««Была идея – если мы не можем достучаться до ума, нужно достучаться по сердцу, по душе (в формировании толерантного отношения к ромам – ред.). Нет положительных персонажей рома... Почему нас боятся? Потому что нас не знают... Поэтому возникла идея – почему бы нам не воспитывать наших детей с самого маленького возраста на положительных героях, чтобы ассоциация с ромами была положительной. Мы создали такой образ девочки, где она положительный герой, такая детская сказка.», «...в спектакле-сказке рассказываются ромские легенды, дети слушают ромскую музыку, происходит диалог, поскольку юным зрителям рассказывают, как можно поздороваться на ромском языке, как выразить хорошие пожелания, проститься.» [18].

Завдяки фонду «Відродження» м. Київ, було створено проект «CultuROM.»

«Одним із наслідків якого став проєкт "Ромське мистецтво" на "Українська правда. Життя", а також кілька матеріалів в інших медіа.

Темою були різні види ромського мистецтва та мистецтва про ромів, створеного не ромами через призму власного національного бачення.

Йшлося про музику (зокрема, ромський джаз), театр, кіно, літературу (тут маємо розділення на літературу про ромів створену не ромами, ромську літературу по-ромськи і ромську літературу мовою країни перебування), образотворчого мистецтва та інших видів музейних втілень.» [15].

Автор даної дипломної роботи Михайло Саїтов, сам являється представником ромської меншини, яка відноситься до кримів.

Після закінчення школи вступивши до Херсонського фахового коледжу мистецтв на режисерський відділ почав займатись просвітництвом стосовно своєї нації, а сталося це завдяки Народній артистці України Галині Яблонській. Після перемоги у Всеукраїнському етапі Міжнародному проєкті-конкурсі «Шевченко єднає народи» (м.Київ), Г.Яблонська та комісія, коли дізналися про його націю, запропонували йому перекласти Шевченка на його рідну мову. Після перекладу вже на Міжнародному етапі, де посів II місце його почали запрошувати на усілякі мистецькі заходи, де розглядалася тематика ромів, Зараз же, під час навчання в Херсонському державному університеті він та його науковий керівник професор Левченко М. Г. сфокусували свою наукову діяльність на вивченні ромології, що дало вихід двом курсовим роботам. Також Михайло надає консультації стосовно навчального процесу тим, хто цього потребує. Автор є актором Херсонського академічного музично-драматичного театру ім. М.Г.Куліша, де активно задіюється у концертних програмах де виконує ромські пісні.

Культурно-мистецькі процеси, в Україні не можна сказати, що вони відсутні, а навпаки – вони є і влада намагається усіляко підтримати

їх про це свідчить прийняття «Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2030 р.» від 28 липня 2021 р. №886р [14].

Нажаль вони йдуть повільно, через славнозвісні стереотипи, які існують з прадавнини. Це сповільнення пагубно впливає на міжкультурному рівні, адже не налагоджений процес спілкування не дає змоги досягти консенсусу для спільного існування та розвитку спільного культурно-мистецького продукту.

ВИСНОВКИ

Дослідження дозволило досягти загальної мети та вирішити поставлені завдання, а також дійти таких висновків:

1) Роми - це нація, у якої як і в інших, є своє коріння, яке за тими чи іншими причинами було не відомим, а сам народ розповідав версії, які різнилися одна від одної, тому це впливало на вивчення даної спільноти. Також причиною теорій являється не бажання самих ромів впускати у «внутрішнє» коло, бо минулі образи тяжко пробачати, особливо нації, де основним принципом являється «око за око». Серед теорій популярні єгипетська, римська та індійська з румунською. Ознайомившись з усіма, теоріями ми дійшли висновку, що найбільш науково-підтвердженою та аргументованою є індійська теорія походження ромів, яку висунули лінгвісти у середині 18 ст. опираючись на схожість з класичною індійською мовою, а у 2012 році, завдяки вченим з Ротердама вдалось остаточно підтвердити та точно локалізувати місце їх походження штати, що знаходяться на північному-заході Індії, а саме Гуджарат, Раджастан та Кашмір. Інші теорії пішли від місця їхнього перебування, де вони взяли до своєї культури ті, чи інші ознаки архаїчного народу тієї місцевості.

Традиційний образ життя ромів – це свого роду калейдоскоп різносторонніх традицій, які передаються з покоління в покоління і примножуються впродовж тисячоліть. Впродовж своєї вимушеної подорожі, роми були змушені зупиняючись, піддаватися утискам більш домінуючих націй, що й стало причиною схожості традицій та образу життя з різними націями: індуси, татари, румуни, угорці, українці та ін. У більшості випадків, аналізуючи роботу, ми дійшли висновку, що у людей спрацьовував принцип, який у психології називають «принцип 21», де говориться, «якщо виконувати, щось впродовж 21 дня, то це стає

буденністю і входить у звичку», хоча ми не можемо викидати той факт, що роми обрали найкраще для себе і залишили його донині, для підтвердження даної тези ми наводимо у приклад «першу шлюбну ніч», де в українців (за давнім звичаєм) було прийнято показувати постіль, у ромів – є й зараз, тільки у перших простирадло брали на палі, носили селищем/містом та вішали на паркан, щоб всі знали, а от у ромів простирадло прикрашається квітами та несеться на весілля де збираються родичі та близькі, де показують усім, що дівчиною батьки можуть пишатись, цей факт свідчить про їх внутрішній устрій залишається всередині, а не виноситься з «родии».

2) Як традиції так і культура ромів вражає своєю різноманітністю та багатством.

На розвиток культури вплинуло багато факторів, серед яких географічне розташування, корінне населення, рівень життя табору, сезонні умови, сімейний бюджет, внутрішньо-суспільні конфлікти, цензура та інше.

Не дивлячись на вищевказані фактори, культура ромів була признаною та усіяко використовувалася для удосконалення власних вмінь та навичок.

Ромський літературний фольклор, як і переважна більшість інших, містить у собі приклади, які показують, що можна робити, а що ні. Основним архетипом головного героя є особа, яка володіє спритністю розуму, умінням викручуватися з усіляких патових ситуацій, який перемагає зло, проте не весь фольклор має добрий кінець, а в деяких випадках й трагічний кінець, на нашу думку, базуючись на певних психологічних вміннях і практиках, ми припускаємо, що це причина постійного утиску впродовж поколінь, який відбувається з ними.

Стосовно хореографічного мистецтва, то воно побудовано на різноманітності рухів та їх несистемність, що в свою чергу не перетворює їх на хаос. Культура ромського танцю відома по всьому

світу своєю характерністю та віртуозністю, яка може конкурувати лише з іспанцями. Відомими хореографами ромського походження є Х.Кортес, родина Жемчужних, Кармен Аймайя та ін.

Культура ромів має вагомий вплив у світовій культурі, зважаючи на свою значущість у культурній сфері завдяки фонду «Відродження» у 90-х почали з'являтися громадські об'єднання, які почали надавати допомогу людям, усіма способами, починаючи від юридичних консультацій, завершуючи тренінгами для батьків та вечірньою школою для дорослих та влаштуванням до школи дітей. Більшість ГО працюють на волонтерських засадах, адже структура інтеграції ромів у суспільство – шкутильгає на обидві ноги, бо подолання стереотипу треба починати саме зі збільшення багажу знань даної національної меншини. Зважаючи на дану проблему, урядом Верховної ради України було прийнято законопроект «Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2030 р.» від 28 липня 2021р. №886р.

Але не зважаючи на законопроект, станом на сьогоднішній день ми зіштовхнулися з питанням, що не зважаючи на війну в Україні, яку розпочала росія, під час тривоги, роми не мають змоги бути з усіма в бункері – їх просто виганяють, про це ми дізналися особисто від людей, які є переселенцями з м. Буча. Тому, навіть зважаючи на декілька законопроектів, які приймалися з часів Л.Кравчука, стосовно ромського питання, як то кажуть у народі: « А віз і нині там». Та ми сподіваємось і віримо, що після війни – роми вважатимуться повноцінними членами суспільства, де їх поважатимуть а вони в свою чергу виконуватимуть обов'язки громадянина України.

Отже, ромська культура багата та дуже цікава зі своїми традиціями та звичаями, які передаються в усній, нажаль, формі. Звичайно, що при цьому ніхто не викидає з думки принцип «зіпсованого телефону».

Проживаючи поряд впродовж століть ми маємо культурні доторки одне до одного, що у свою чергу створює певний симбіоз, адже ромська культура має схожість з багатьма культурами світу, що в свою чергу, на нашу суб'єктивну думку, має стати причиною певного роду братерством, а не бути основою міжкультурних конфліктів. Вивчаючи культуру будь якого народу, стає набагато легше зрозуміти його, і враховуючи на те, що Україна прямує до європейського рівня, де цінується кожен мешканець території, адже саме люди і є тими надрами з корисними копалинами, за які мають бути дискусії серед верхівки влади, бо людина є носієм культури і враховуючи війну та окупацію, в якій ми на даний момент перебуваємо, можемо впевнено стверджувати, що створені власні міжкультурні зв'язки допомагають морально витримати всі перипетії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Весільні звичаї циган 1 <http://wedding.ua/category/tradition/tsyiganskie-traditsii-i-obyichai-na-svadbe/?lang=ua>
2. [Видатні роми: таланти без національних обмежень - Chirikli](http://www.chirikli.com.ua)
<http://www.chirikli.com.ua> > 1..
3. ГО «MART»
<https://www.facebook.com/ngomartcn/>
- 4 Данілкин О. Культура циган України: минуле і сучасність. – К., 2001. – 77 с.
- 5 Зіневич Н. Цигани в Україні: формування етносу і сучасний стан // Український історичний журнал. - 2001. – № 1. – С. 40-52.
6. Інформ.гурт <https://gurt.org.ua/news>
- 7 Культурний центр ромів. <http://centerkyltyr.pp.ua/category>
- 8.курсова робота «Роми в Україні, формування етносу і сучасний стан». –ХДУ-2021 с. 6 Саїтов М. кер.проф - Левченко М
- 9 Лекції. Танець eprints.zu.edu.ua
- 10 міжнародне управління з прав людини <https://indicators.ohchr.org> 15
- 11 Народження і хрещення дитини в українській обрядовості <https://rodovody.com.ua>
- 12 Народно-сценічний танець - База знаний Allbest <https://knowledge.allbest.ru>
- 13 Похоронні звичаї циган <https://ritualtrans.by/blog-list-layout/item/64-pokhorony-u-tsygan>
- 14 Про схвалення... <https://www.kmu.gov.ua>
- 15 Ромське мистецтво ife.pravda.com.ua/projects/romske-mistetstvo/
- 16 Сказки и песни, рожденные в дороге. Цыганский фольклор // Сост., запись текстов, пер., предисл. и коммент. Е.Друца и А.Гесслера — М.: Главная редакция восточной литературы издательства "Наука", 1985

- 17 Стили и виды цыганских танцев <https://www.aimanyraks.com/-----cobt>
- 18 У Херсоні створили виставу про ... <https://www.ukrinform.ua>
- 19 Цигани к-ра. <https://ru.wikipedia.org> <http://dzsarea.com>
- 20 Цыганские танцы <https://welovedance.ru/site/styles/tsyganskie-tants>
- 21 Цыганский народный танец https://www.yaneuch.ru/cat_04/cyganskij-narodnyj-tanec/536458.3394147.page2.html